

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
завідувача лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти
Інституту проблем виховання НАПН України

Комаровської Оксани Анатоліївни

на дисертацію **Ходунової Вікторії Леонідівни**

**«Теорія і методика виховання художньо-естетичної культури
педагогічних працівників закладів дошкільної освіти»**

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Актуальність теми дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність теми визначається зростанням вагомості естетичних чинників у сучасному світі, де виникає чимало ризиків, пов'язаних із тотальною технократизацією, нівелюванням міжособистісної комунікації, істотного переходу професійного життя у віртуальний простір тощо. Недарма освіта нині позиціонується як ключова екосистема, яка утверджує себе в умовах соціальної турбулентності. У глобалізованому суспільстві зростає потреба відповіді на соціальне замовлення виховання освітян, педагогічних працівників, які здатні усвідомлювати глобальні проблеми людства і кожної країни окремо, розуміти важливість культурних взаємозв'язків у віднайдені стратегій життєтворчості на засадах сталості відповідно до абрисів Проекту Ради Європи та Європейського Союзу «Глобальна освіта, мережа та діалог» (iLegend) та еталонної рамкової системи компетентностей Ради Європи для Демократичної культури (RFCDC), в тому числі й залучення молоді до суб'єктного прийняття організаційно-управлінських рішень, поширення практики інклюзії, зокрема і в сфері художньої культури, управління викликами цифровізації життя також у культурно-мистецькій проєкції тощо.

Слід підкреслити, що серед визначених у світі ключових (базових, життєвих) компетентностей для людини XXI століття саме культурна компетентність може вважатись інтегральною, визначати зв'язки різних сторін життя, незалежно від професії, національної належності тощо.

Натомість зміст самої культурної компетентності сконцентрований саме на мистецькій сфері і мистецькій освіті. Відповідно в умовах соціокультурних процесів, що вимагають креативної особистості, зростає роль художньо-естетичної культури особистості. Для української системи освіти це принципове розуміння, оскільки в умовах воєнного часу мистецтво

стає носієм культурної дипломатії, поширення у світі знання про Україну та нашу культуру і реалії українського життя і потреб загалом.

Оскільки виховання художньо-естетичної культури, зокрема й набуття відповідних компетентностей, розпочинається вже в дошкільному віці, то очевидно, що педагогічні працівники мають самі володіти високим рівнем художньо-естетичної культури задля готовності впроваджувати інновації в дошкільній освіті, на що слушно наголошує дисертантка.

З цього погляду, тема дослідження В.Л.Ходунової є актуальною і своєчасною.

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (2018–2024 рр.) та відображає наукові дослідження у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (ДР 0117U004914, 2016–2019 рр.) та «Освітня політика якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку» (ДР 0122U000046 2022–2024 рр.).

Тему дисертаційної роботи «Теорія і методика виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» затверджена Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 3 від 29 вересня 2022 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

Дисертація націлювалась на усунення принципових суперечностей, які чітко визначені В.Ходуною, – на теоретичному, методичному рівнях, а саме: між зрослими вимогами сучасного суспільства до рівня культури особистості й недостатнім урахуванням цієї потреби у виховній системі вищої освіти, в тому числі вимогами до майбутніх педагогічних працівників ЗДО і недостатньою обґрунтованістю теорії і методики виховання художньо-естетичної культури; між необхідністю імплементації еталонної Референтної системи Ради Європи компетенцій для демократичної культури (RFCDC) щодо активізації й відповідальності у громадянському суспільстві та недосконалості методологічного базису теорії й методики виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників у ключових векторах виховання – формування аксіологічного потенціалу гідності Людини у полі культурного різноманіття, наративів й шанобливого ставлення до соціокультурної інноватики, уміння критичного і наукового мислення й рефлексії, когнітивного потенціалу рівноправного й міжкультурного навчання й виховання; наявністю у майбутніх фахівців

дошкільної галузі інтегральних знань і недостатньою увагою до міждисциплінарної – мультимодусної інтеграції як передумови виховання художньо-естетичної культури.

Саме тому логічно, що предметом дослідження визначена семантична система організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

Привертає увагу логічна *концепція дослідження*, яка конкретизована через концепти – соціально-філософський, синергійний, аксіологічного футуризму, соціокультурно-інновативний, – з урахуванням аспектів безбар'єрності виховання художньо-естетичної культури як частини національного та світового культурного надбання тощо.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень та висновків забезпечується застосуванням сучасних методів наукового пізнання: теоретичних, емпіричних, організаційних, організаційно-педагогічних, методів аналізу, статистичних.

Результати педагогічного експерименту дали можливість дисертантці здійснити верифікацію ефективності моделі семантичної системи організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти за розробленою методикою.

Пропозиціям, розробкам та висновкам, які представлені в дисертації, притаманні повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Варто зазначити, що структурно дисертаційна робота є обґрунтованою, логічно побудованою, а її складові – взаємопов'язаними. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків з кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, відповідно до плану дослідження. Здійснене здобувачкою ґрунтовне вивчення джерельної бази створило теоретичний фундамент для досягнення встановлених цілей у завданнях, на послідовне розв'язання яких і було спрямоване дослідження.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює її важливі аспекти, основні положення та висновки. Структура, зміст, результати дослідження й основні висновки, викладені в авторефераті, відображають основні положення дисертації. вказаний зв'язок дисертації з науковими планами, програмами та темами; чітко сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження; зазначено методи дослідження, об'єктивно викладено наукову новизну та практичне значення одержаних

результатів; представлено інформацію про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації та уточнено особистий внесок у працях, написаних у співавторстві.

У *першому розділі* «Теоретичні засади виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» здійснено – понятійний аналіз виховних аспектів проблеми художньо-естетичної культури.

Позитивним є представлений дисертанткою опрацьований зарубіжний досвід, зокрема узагальнено національні бачення і тлумачення поняття «виховання» в 20 країнах світу, що становить істотну цінність для української науки. Такий аналіз дав можливість розкрити поняття «виховання» в різних аспектах наукового пізнання – філософському, соціологічному, психологічному тощо.

Крім того, авторкою дисертації здійснено досить сміливу спробу уніфікації поняття «культура», що, як відомо, має понад пів тисячі визначень, та «естетична культура» - у їхніх зв'язках з мистецтвом.

Це дало можливість спроектувати феномен «художньо-естетичної культури на професійну сферу педагогічного працівника ЗДО.

У *другому розділі* – «Методичні засади організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» розкрито семантику та компаративістику організації освітнього процесу професійної підготовки педагогічних працівників ЗДО в ЗВО.

Теоретичний інтерес та практичну цінність становить запропонована дисертанткою авторська методика організації процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО, яка є системою і розкривається через взаємопов'язані компоненти, які ґрунтовно розкриті.

Суттєво, що авторське бачення процесу вписано в загальноєвропейський контекст з опорою на зазначений вище аналіз джерел і досвіду зарубіжжя. Слід зазначити, що дисертантка наскрізно в тексті апелює до зарубіжного досвіду і нормативних джерел, вписуючи українську освіту у світовий контекст, що надає роботі ще більшої вагомості.

У *третьому розділі* «Концепція та семантична система організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» детально розкрито концептуально-стратегічне бачення авторки й подано обґрунтування процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

Зокрема, В.Ходунова обґрунтовує та візуалізує семантичну систему організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО та її однойменну модель, яку проектує в системній єдності і

синергії підсистем – цільової, власне концептуальної, процесуально-функціональної, змістової, організаційно-методичної та релевантної. Така візуалізація слугує концентрованим узагальненням концепції і водночас пояснює методологію і методику побудови естетико-виховного процесу.

Заслуговує на підтримку той факт, що виховання художньо-естетичної культури обґрунтовується із залученням предметних складників цілісної системи підготовки фахівців, де мистецька складова слугує об'єднувальним чинником. Ця ідея детально реалізуватиметься в четвертому розділі.

У *четвертому розділі* «Змістовно-методологічне забезпечення мультимодусу «Організація процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» дисертантка як раз і описує розроблений нею Мультимодус, до якого входить комплекс дисциплін загальної і професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників ЗДО, через які наскрізно проходить пізнання мистецтва або наукове пізнання на основі мистецького підґрунтя, що заслуговує на всіляку підтримку. Зокрема, до Мультимодусу, зміст і структура якого розроблена в циклах підготовки та складових навчальних дисциплін, уведено дисципліни загальної підготовки – «Українська культура», «Етика та естетика», «БЖД»; професійної, а саме психолого-педагогічної підготовки – «Педагогічна творчість»; науково-предметної підготовки – «Вступ до спеціальності», «Основи наукових знань», «Методика ознайомлення дітей з мистецтвом», «Вікова фізіологія і валеологія», «Основи природознавства з методикою виховання до сталого розвитку»; вибіркової, самостійного вибору ЗВО (поглибленої фахової підготовки) – «Культура мовлення і виразне читання», «Педагогічна взаємодія закладу дошкільної освіти з родиною», «Методика і технології соціалізації дітей дошкільного віку»; вибору студента за спеціалізаціями освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» (далі – ОПП) – «Арт-терапія в роботі з дітьми», «Екологічна культура і менеджмент», «Універсальний дизайн в дошкільній освіті»; також у спецкурсах та факультативах «Організація процесу виховання художньо-естетичної культури у педагогічних працівників закладів дошкільної освіти», «Художньо-естетична культура» і практик (культурологічна, навчальна і виробнича).

У *п'ятому розділі* «Верифікація моделі семантичної системи організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» детально описано логіку і продемонстровано перебіг педагогічного експерименту за етапами дослідження.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження. Щодо новизни результатів дисертаційного дослідження, то серед найзначущих вбачаються такі: детальне обґрунтування організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО; концепція і семантична система організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО; матриця класифікаційних ознак рівнів оцінювання складових категорій виховання; модель семантичної системи організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО; відповідні методики – організації процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО та її диференційованої діагностики, зокрема критеріальний апарат та інші.

Основні положення та результати дослідження впроваджено у освітній процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (акт впровадження № 251 від 25.04.2024 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/1124 від 11.04.2024 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, (довідка № 447/01 від 26.03.2024р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/87 від 09.04.2024 р.) та Бердянського державного педагогічного університету (довідка №51-08/229 від 08.04.2024 р.)

Значення для науки і практики отриманих автором результатів і рекомендації стосовно використання результатів і висновків дисертації полягає у створенні й упровадженні в ЗВО авторських: семантичної системи організації виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти; «Методики організації процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти»; мультимодусу «Організація процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» – забезпечення інтегрованого комплексу навчальних дисциплін галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 012 «Дошкільна освіта» ОС «Бакалавр» та ОС «Магістр» (Методика ознайомлення дітей з мистецтвом, Методика викладання освітніх галузей «Мистецтво» і «Технології», «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва», «Виховання дітей раннього віку», «Арт-терапія в роботі з дітьми», «Етика професійного спілкування», «Валеологія», «Екологічна культура і менеджмент» та «Безпека життєдіяльності»), спецкурсів та факультативів «Організація процесу виховання художньо-естетичної культури у педагогічних працівників закладів дошкільної освіти», «Художньо-естетична культура»,

практик (культурологічна, навчальна і виробнича); «Методики диференційованої діагностики праксеологічної перевірки організації процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти». Усе зазначене має як науково-теоретичне, так і принципово практичне значення, що підтверджується широким упровадженням.

Так само практичне значення для науковців, педагогів-практиків мають положення і результати, презентовані авторкою в колективних монографіях «Мультимодусні засади післядипломної освіти для сталого розвитку», «Забезпечення природничо-гуманітарного циклу науково-методичної системи формування професійних компетентностей зі сталого розвитку у викладачів на засадах концепції неперервної освіти впродовж життя», «Методологія неперервної освіти та наукового дослідження», «Theoretical foundations of the functioning of Education. Ways to improve the effectiveness of educational activities: collective monograph», «Pedagogy and psychology of postmodernism: values, competence, digitalization», «Теоретичні і технологічні засади професійної підготовки здобувача вищої освіти до формування соціально успішної особистості у дитинстві».

Суттєво, що доробок дисертантки має досить широкого адресата, а саме зорієнтовано на освітньо-практичний та освітньо-науковий рівні та ступені професійної підготовки бакалаврів, магістратів і PhD-здобувачів освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 01 2 «Дошкільна освіта», галузі знань 02 Мистецтво і культура спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», а також для системи неперервної освіти і реалізації стратегії освіти для сталого розвитку, освіти впродовж життя, безбар'єрності, демократичної культури глобальної освіти майбутнього.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні результати здійсненого дослідження відображено у 60 публікаціях, серед них 2 монографії (колективні); 20 статей у наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки, 8 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних (із них 3 – включено до наукометричної бази Index Copernicus, 5 – до наукометричної бази Web of Science), 26 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 4 колективні монографії, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Загалом дисертація Ходунової Вікторії Леонідівни характеризується самостійністю наукового пошуку та достатнім рівнем теоретичного

узагальнення, а достовірність одержаних результатів підтверджується аналізом значного обсягу літературних джерел, адекватними методами дослідження, репрезентативністю вибірки, математичним та статистичним опрацюванням емпіричних даних, а також апробацією на наукових заходах різного рівня.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ходунової Вікторії Леонідівни, все ж слід висловити деякі зауваження та міркування:

1. У дисертації детально розкрито семантичну проєкцію змісту і структури процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО у ЗВО. Однак, визначення видається дещо загальним. Було б доцільно більше зосередитись на поясненні відмінностей у змісті і структурі процесу художньо-естетичної культури педагогічних працівників ЗДО у ЗВО та інших рівнів освіти – загальної середньої, вищої педагогічної, мистецько-педагогічної тощо.

2. У ключовому понятті дисертації «художньо-естетична культура» все ж пріоритетним засобом є мистецтво, пізнання якого спирається насамперед на чуттєво-емоційне сприйняття самого мистецтва і життя через мистецтво, а рефлексія якого утворює фундамент для цінностей і власне художньо-естетичної культури, охоплюючи різні напрями підготовки, про які йдеться в роботі, і різні складові цих напрямів. Однак, авторка дисертації дещо оминає емоційну складову художньо-естетичного пізнання, пріоритетно зосереджуючись на компетентнісному збагаченні педагогічних працівників, набутті ними знань тощо.

3. Серед розлогої палітри видів виховання для забезпечення формування художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти не виокремлено такий важливий чинник, як «музично-естетичне виховання». Варто було б визначити його роль у вихованні художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

4. У дисертації подано матрицю класифікаційних ознак рівнів оцінювання складових процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. У напрямі діагностики рівнів категорії виховання - особисті прагнення активізації досягнення суб'єктивного благополуччя, за основу взято різні вікові категорії виховання, починаючи від раннього віку, хоча напрями діагностики рівнів складових категорій процесу виховання художньо-естетичної культури спрямовані на майбутніх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. Варто обґрунтувати наскрізну ступеневість діагностики за віковими категоріями.

5. Здобутком роботи вважаємо розроблення, обґрунтування та апробація мультимодусу «Організація процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» дуального призначення для ОС «Бакалавр» та ОС «Магістр» для галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 012 «Дошкільна освіта», проте перелік дисциплін орієнтовано на ОС «Бакалавр». Варто було б уточнити цільову аудиторію ОС «Магістр».

6. У дисертації розкрито соціальне замовлення на підготовку та розвиток майбутніх фахівців, відповідність конкурентоспроможності запитам кон'юнктури ринків праці. Доцільно було б виокремити місце закладів дошкільної освіти у професійних середовищах майбутньої пролонгованої зайнятості та самозайнятості педагогічних працівників.

7. У матриці класифікаційних ознак рівнів оцінювання складових процесу виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти інноваційним є використання кольору при диференціації показників виховання. Бажано розкрити добір кольорової гами на рівнях та показниках.

Висловлені зауваження та побажання носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, відзначену безперечною науковою новизною і практичною цінністю.

Загальні висновки й оцінка дисертації. Аналіз дисертації, автореферату й опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Ходунової В. Л. «Теорія і методика виховання художньо-естетичної культури педагогічних працівників закладів дошкільної освіти» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення та відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197, вважаємо, що В.Л. Ходунова заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач лабораторії естетичного виховання
та мистецької освіти

Інституту проблем виховання
НАПН України



ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ
Зав. відділу кадрів
Інституту проблем виховання НАПН України



Оксана КОМАРОВСЬКА

Комаровської О.А.